

ROMANLARIN EĞİTİM YAŞAMLARININ SOSYAL HİZMET ÇALIŞANLARI TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Burcu GENÇ ARSLAN¹

Tarık TUNCAY²

Öz

Eğitim Roman toplulukların sosyal ve kültürel hayata entegrasyon sağlamalarında kritik bir bileşendir. Bu çalışmada Romanların eğitim yaşantılarının sosyal hizmet çalışanlarının penceresinden anlaşılması amaçlanmıştır. Nitel araştırma deseninin kullanıldığı bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak 11 meslek elemanı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Veriler Ekim-Aralık 2023 aralığında toplanmış olup MAXQDA 2024 programı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizi sonucunda; Roman kültürü, Romanlar için eğitim, eğitime devamlılığı etkileyen sorunlar, hizmet modellerinin değerlendirilmesi ve eğitimsizlik sarmalına ilişkin çözüm önerileri olmak üzere beş ana temaya ulaşılmıştır. Araştırmanın sonucunda Roman çocukların eğitim yaşantılarını etkileyen çeşitli sosyal sorunların olduğu ve bu sorunları çözmek için aile ve okul sistemi ile koordineli çalışmalar yapılması gerekliliği sonucuna varılmıştır. Ayrıca çalışmanın bulgularından hareketle Romanlar gibi fırsat eşitsizliği yaşayan gruplar ile çalışırken okul sosyal hizmeti uygulamasının gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roman, öğrenci, eğitim, paydaş, okul sosyal hizmeti

¹Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: bburcuugnc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9356-060X

²Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: tariktuncay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9447-6717

GENÇ ARSLAN B. , TUNCAY T. (2024). Romanların Eğitim Yaşamlarının Sosyal Hizmet Çalışanları Tarafından Değerlendirilmesi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(64), 575-613. DOI:10.21560/spcd.vi. 1533006

EVALUATION OF THE EDUCATIONAL LIFE OF ROMA BY SOCIAL WORK PROFESSIONALS: PROBLEMS AND SOLUTION SUGGESTIONS

Abstract

Education is a critical component for Roma community to integrate into social and cultural life. In this research, it is aimed to understand the educational experiences of Roma people from the perspective of professionals working in the social work center. In this research, in which a qualitative research design was used, in-depth interviews were conducted with 11 professionals using the purposeful sampling method. The data was collected between October and December 2023 and analyzed with the MAXQDA 2024 program. The analysis of the data revealed five main themes: Roma culture, education for Roma, problems affecting continuity in education, evaluation of service models and recommendations for addressing the cycle of lack of education. As a result of the research, it was concluded that there are various social problems that affect the educational lives of Roma children and that coordinated studies with the family and school system are necessary to solve these problems. In addition, based on the findings of the study, it was concluded that school social work practice is necessary when working with groups that experience inequality of opportunity, such as Roma.

Key Words: *Roma community, student, education, stakeholder, school social work*

GİRİŞ

Geçmişten bugüne bireyler sahip oldukları farklılıklar (*etnik köken, engellilik, dil, din vb.*) nedeniyle toplum tarafından ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bireylerin, grupların ve toplulukların sosyal işlevselliğini artırmaya, kapasitelerini geliştirmelerine veya yeniden yapılandırmalarına yardımcı olan ve bu amaca uygun toplumsal koşulları oluşturan sosyal hizmet mesleği (Barker, 1999) toplumdaki dezavantajlı gruplar ile çeşitli mesleki çalışmalar yürütür. Romanlar da sosyal hizmet uzmanlarının ve sosyal hizmet alanında çalışan diğer profesyonellerin çalıştığı gruplardan biridir.

Romanlar veya Çingeneler ile yapılan çalışmalar incelendiğinde alanyazında her iki kelimenin de kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada da Roman mı kullanılmalı Çingene mi kullanılmalı hususunun netleştirilmesinin önemli olduğu düşünülmüştür. Çingene ve Roman, aynı kişi ve topluluklar için kullanılsa da iki kelimenin inşa süreci farklıdır. Çingene terimi dış görünüş, yaşam tarzı, tehlike ve kirlilik gibi özellikler ile tanımlanmaktadır (Dişli, 2016). Roman topluluklarının da kendi içerisinde Roman ve Çingene kullanımlarına ilişkin farklılıklar mevcuttur. Kendini Roman olarak tanımlayanlar Çingeneleri öteki olarak görürler. Örneğin; İzmit'te Romanların yaşadığı dört mahallede yapılan bir çalışmada katılımcılardan biri; Roman olmanın kriterlerini ev tutmak, para kazanmak ve yerleşik hayata geçmek olarak sıralamıştır (Uğurlu ve Duru, 2010).

1998 yılında Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyine üye devletlere Romanların/Çingenelerin anılmak istedikleri adın resmi olarak kullanılmasını önermiştir. Uluslararası Roma Birliği, "Roma/n" isminin kullanımı uygun görmüştür (Bakker ve Rooker, 2001). Böylelikle uluslararası platformda kullanımda birlik sağlanmıştır. Saha çalışmalarında gözlemlendiği kadarıyla Kırklareli ilinde yaşayan Roman toplulukları da Çingene kelimesine yüklenen pejoratif anlam nedeniyle nötr olan Roman kullanımı tercih etmektedir. Bu sebeple bu çalışmada Roman kelimesinin kullanımı tercih edilmiştir.

Romanların kökenine ilişkin alanyazın incelendiğinde Avrupa'da ve dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Romanların, genellikle Hindistan'dan geldiği düşünülmektedir (Kenrick, 2006). Romanların Hindistan'dan göç edip

dünyanın çeşitli yerlerine yayıldıkları tarihler kaynaklara göre değişkenlik göstermektedir. Marushiakova ve Popov (2001), göçlerin 5. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar uzandığını ifade ederken; Kenrick (2006) 7. ve 10. yüzyıllarda Romanların Hindistan sınırlarından yola çıkarak İran üzerinden batıya ve Akdeniz kıyılarına doğru göç ettiğini ifade etmiştir.

Romanların göç etme tarihleri belirsiz olduğu gibi dünyadaki ve Türkiye'deki Romanların toplam nüfusuyla ilgili de belirsizlik bulunmaktadır. Türkiye'de özellikle 1960'ların ortalarından itibaren etnik kökene ilişkin bir veri toplanmadığı için Roman nüfusu hakkında net rakamlar verilememektedir. Güncel ve kesin veriler olmamakla birlikte sivil toplum örgütlerinin yaptığı çalışmalara göre Türkiye'de yaklaşık 2-5 milyon Romanın olduğu ileri sürülmektedir. 2024 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve TÜBİTAK tarafından desteklenerek yapılan kapsamlı bir araştırmada ise Romanların Türkiye nüfusunun %1,4-2,7'ini oluşturduğu bilgisi yer almaktadır. Rom, Dom ve Lom gibi adlandırmalar altında toplanan Roman gruplarının büyük çoğunluğu Trakya ve Marmara bölgesinde yaşamlarını sürdürmektedir. Trakya bölgesindeki Romanlar bölge nüfusunun %6-7'sini oluşturmaktadır (Koç ve diğerleri, 2024; Marsh, 2008; Roman Çalıştay Raporu, 2010). Piirainen (2016) araştırmanın yapıldığı yer olan Kırklareli ilinin merkez ilçesindeki Roman nüfusunun yaklaşık 10 bin olduğunu belirtmiştir. Nüfusa dair net ve ayrıştırılmamış veri toplanmaması Roman toplumunda kırılmalı oranlarının anlaşılmasını ve belirli hizmetlere olan ihtiyaçların belirlenmesini güçleştirmektedir (Roth ve Toma, 2014). Romanların sosyal politika alanlarının birçoğunda çeşitli sorunlar ile mücadele ettiği bilinmektedir. Ancak sayısal verilerin olmaması bilgiye ve verilere bağlı olarak politika oluşturmaya engel teşkil eden bir durumdur.

Bu çalışma kapsamında sosyal politika alanlarında eğitim konusu odağa alınmış olsa da sorunların kesişimselliğinden hareketle farklı sorun alanlarına da çalışmanın ilgili yerlerinde değinilmiştir. Eğitim, istihdama katılım ve yaşam koşullarını iyileştirmek bağlamında önemlidir. Eğitimsizlik ise çoğu zaman yoksulluk anlamına gelir. Eğitimin yetersiz olması niteliksiz ve yoksul bir gençliğin ortaya çıkmasına sebep olmakta ve eğitimsizlik de yoksulluk

³Sahada (Eylül 2023) sivil toplum örgütlerindeki temsilciler ile yapılan görüşmelerde Kırklareli'nde yaklaşık 17-18 bin Romanın yaşadığı bilgisi şifahi edinilmiştir.

gibi kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Koray, 2020). Eğitim hakkı ulusal (T.C. Anayasası, Millî Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu) ve Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler (Birleşmiş Milletler [BM] Çocuk Hakları Sözleşmesi, BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) ile güvence altına alınmıştır. Bu belgelerin çeşitli maddelerinde eğitim hakkının öneminden bahsedilmektedir. Devletlerin eğitim hakkını herkes için erişilebilir, eşit ve ayrımcılık yapmadan sağlama yükümlülüğü vardır. Türkiye'de zorunlu eğitim 2012 yılından itibaren ilköğretim ve ortaöğretimi kapsayan 12 yıllık bir süreçtir. Herkesin zorunlu olarak okutulması gözetilse bile eğitim müfredatının içeriği veya eğitim pratiğinin kendisi itibarıyla her öğrenci eğitim sürecini benzer şekilde deneyimleyememektedir. Kültürel sermayenin üretiliş biçimi olan eğitim ile aslında herkes okutulsa bile eşitlik sağlanmış olmamaktadır. Eğitim sistemi hakim kültürün kodlarını referans alarak yapılandırıldığı için genellikle bu kodları "alt kültürden" gelen çocukların çözmesi pek de kolay olmamaktadır (Aktay, 2005). Hakim kültürün kodlarının referans alınması eşitsizliğin sürdürülmesine olumsuz bir katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla eğitimde eşitlik sağlamak için fırsat eşitsizliğini azaltacak çalışmaların yapılması ve eğitim politikalarının kapsayıcı bir şekilde yapılandırılması gerekir.

Eğitim hakkı, bireylerin yaşamlarının her aşamasında etkin rol oynayan bir insan hakkıdır. Eğitim bireysel ve toplumsal düzeyde gelişme sağlayan önemli bir sosyo-ekonomik hak olduğu için öncelikli olarak ele alınan bir sosyal politika alanıdır (Koray, 2020). İkinci kuşak haklar arasında yer alan eğitim hakkı, devletin hem koruma hem de uygulama yükümlülüğü olan haklardan biridir. Sosyal hizmet uzmanları da bu hususta ikinci kuşak hakların hayata geçirilmesinde bireylere yardımcı olan bir meslek grubudur (İfe, 2017). Sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanları dezavantajlı veya fırsat eşitsizliği yaşayan grupların eğitime erişimlerini artırmak, eğitim hakkının korunması ve desteklenmesi konularında rol alırlar. Ayrıca eğitim, Romanların yaşadığı eşitsizliklerin kırılmasında önemli bir role sahiptir (Flecha ve Soler, 2013). Eğitim, yoksulluğun çemberinden çıkma fırsatları yaratır ve toplumun kalkınması için de bir potansiyel sağlar (Trbojević ve diğerleri, 2019).

Eğitim bağlamında, Romanlar eğitim ile ilişkileri en düşük olan gruplardan biridir. Roman öğrencilerin okul terk oranları yüksektir. Üçüncü, dördüncü sınıf öğrencilerinin okuma yazma bilmemesi sık gözlemlenen bir durum olup devamsızlık oranları da yüksektir. Eğitim eksikliğini giderecek politikaların kapsamlı olmaması, çocukların aileleri ile çalışmasına sebep olmakta ve çocukların eğitim kurumlarıyla ilişkileri kopmaktadır (Akkan ve diğerleri, 2011). Romanlar sadece eğitim alanında değil farklı alanlarda da güçlükler yaşamaktadır. Romanların yaşadıkları sorunların hükümet düzeyinde ele alınması ilk olarak 2009 yılında Roman açılımı ile gündeme gelmiştir. 25 Kasım 2015 tarihinde açıklanan 64. Hükümet Programında Romanların eğitim, istihdam ve iskân alanlarındaki sorunlarına yer verilerek ayrımcılığın ortadan kaldırılacağına ilişkin bir açıklama yapılmıştır.

Avrupa Birliği (AB) Komisyonu 2011 yılında, Ulusal Roman Entegrasyon Stratejilerini yayınlamıştır. AB'ye üye devletlerin eğitim, istihdam, barınma ve sağlık alanlarında kendi ülkelerindeki Romanların ihtiyacına göre ulusal stratejilerini hazırlamaları çağrısında bulunulmuştur. Komisyon, 2030'a kadar AB düzeyinde yedi hedef belirlemiştir. Hedeflerden üçü eşitlik, sosyal içerme ve katılım alanlarındadır. Kalan dördü ise eğitim, barınma, istihdam ve sağlık gibi sektörel alanlardadır. Eğitim alanında 2030 yılına kadar AB düzeyinde ulaşılması gereken minimum hedefler: erken çocukluk eğitimine ve bakımına katılım farkının en az yarıya düşürülmesi, ortaöğretimin tamamlanmasındaki boşluğun en az üçte bir oranında azaltılması ve ayrı okullara giden Roman çocukların oranını en azından yarı yarıya azaltmak olarak belirlenmiştir (European Commission, 2020). Türkiye'de strateji belgesi kapsamında olan gelişmelere bakıldığında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) koordinasyonunda, 2016-2021 yıllarında Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi yayınlanmıştır. Strateji Belgesinde eğitim öncelikli alan olarak belirlenmiş olup, barınma, istihdam, sağlık ve sosyal hizmetler alanlarında amaç, hedef ve eylemler belirlenmiştir. Ardından 2023 yılında ASHB koordinasyonu ve sekreteryasında yayınlanan Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesinde (2023-2030) her ilin gereksinimlerine uygun bir biçimde İl Eylem Planlarının oluşturulması hedeflenmiştir. Önceki Strateji Belgesinden farklı olarak yerellik vurgusu göze çarpmaktadır. Strateji Belgesinin 2023-2025 ve 2026-2030 yıllarında iki aşama halinde hayata geçirilmesi planlanmıştır.

I. Aşama Eylem Planında (2023-2025) Romanlara yönelik politikalar altı başlıkta (*eğitim, istihdam, barınma, sağlık, sosyal hizmet ve sosyal yardımlar, genel politika alanları*) ele alınmıştır. Eğitim alanında Roman çocukların eğitime erişimlerinin artırılması ve en azından zorunlu eğitimi başarıyla tamamlamaları amaçlanmıştır (ASHB, 2023). Eğitim Millî Eğitim Bakanlığının (MEB) birincil sorumluluğu olarak gözüke de Roman öğrencilerin eğitim hayatlarını etkileyen sorunlar çok boyutlu olduğu için farklı kurum ve kuruluşlar ile iş birliği yapmak gerekliliktir. Eylem Planında da eğitim alanında yapılacak faaliyetlerin MEB başta olmak üzere diğer kurum ve kuruluşların iş birliğinde yürütülmesinin planlandığı görülmektedir. Candaş ve Yılmaz'ın (2012) da vurguladığı gibi eğitim, sağlık ve gelir dağılımı gibi sosyo-ekonomik eşitsizliklerin olduğu alanların birindeki eşitsizlik diğer alanı da etkileyecek ve eşitsizliğin pekişmesine sebep olacaktır. Dolayısıyla bazı alanlarda yapılacak çalışmalarda iş birliği ve koordinasyonlu bir şekilde çalışılması gerekmektedir. Strateji belgelerine ek olarak ASHB'nin de paydaşlarından biri olduğu Romanların Yoğun Olarak Yaşadığı Alanlarda Sosyal İçermenin Desteklenmesi (SİROMA) Projesi 2015-2017 yıllarında hayata geçirilmiştir. SİROMA projesi kapsamında yapılan faaliyetlere ilişkin bir sonuç raporuna rastlanmadığı için projenin sonuçlarıyla ilgili bir bilgi paylaşamamıştır.

Yukarıda bahsedilen çalışmalar genel olarak tüm Romanlar için yürütülmektedir. Bu çalışmalara ek olarak spesifik bağlamda, çocuk refahı alanında risk altındaki çocuklara ilişkin koruyucu ve önleyici çalışmalar yapmak için ASHB'nin farklı hizmet modelleri de vardır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) koruyucu ve önleyici hizmetler bağlamında her ilde "Çocuklar Güvende" ekipleri oluşturmuştur. Bu ekipler risk altındaki çocukları sokak ve okullarda tespit etmekte, gerekli yönlendirmeleri yapmakta ve izleme çalışmaları yapmaktadır. Uygulamada birliğin sağlanması ve ekiplerin çalışma usul ve esaslarının belirlenmesi amacıyla 16.03.2023 tarihinde "Çocuklar Güvende Ekiplerinin Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönerge" imzalanmıştır. Bu Yönerge ile birlikte önceden kullanılan "mobil çocuk sosyal hizmet," "mobil ekip" ve "çocuklar güvende programı" isimleri ve uygulamaları yürürlükten kaldırılmıştır. Çocuklar Güvende ekipleri aracılığıyla özellikle dezavantajlı bölgelerde sokakta çalıştırılan, dilendirilen, ihmal ve istismara uğrama riski bulunan, okul devamsızlığı olan, suçta

sürüklenme ihtimali olan çocuklara ilişkin çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan çalışmalarda 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) kapsamında gerekli görülen tedbir kararlarının alınması ve sosyal ve ekonomik destek (SED) hizmetinin sağlanması gibi çalışmalar yapılmaktadır (ASHB, 2024).

ASHB (2024) tarafından verilen diğer bir hizmet ise SED Hizmetinin Etkinliğinin Artırılması (Okul Destek) Projesidir. 2017 yılında başlatılan bu proje ile SED hizmetinden yararlanan ailelerin çocukları için akademik, kültürel, sosyal ve sportif faaliyetler düzenlenmektedir. Aynı zamanda Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğine (2015) göre bireyler yalnızca ekonomik yönden değil sosyal açıdan da desteklenmektedir. Çeşitli sebepler ile yoksulluk içinde yaşayan ve sosyal hizmet desteğine ihtiyaç duyan çocuk, genç ve ailelere destek sağlanmaktadır. Yönetmelik kapsamında hizmet verilen gruplardan biri de zorunlu eğitim çağında olan ve çeşitli nedenler ile okula devam edemeyen çocuklar olduğu için Roman çocuklar ve aileleri de bu yönetmelikten yoğun bir şekilde yararlanmaktadır.

Tüm bunlardan hareketle; sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanları çocuk refahı alanında mesleki çalışmaların yürütülmesi, okul çağındaki çocukların okula devamlılığının sağlanması, risk altındaki çocukların belirlenmesi ve genel anlamda Roman topluluklar için çeşitli çalışmalar yapan önemli paydaşlardan biridir. Meslek elemanları doğrudan eğitim ve öğretim faaliyetleri odağında çalışmalar yürütmemektedir. Ancak yaptıkları mesleki çalışmalar çocukların eğitim hayatlarını etkileyecek nitelikte çalışmalardır. Roman çocukların eğitimini konu edinen çalışmaların sistematik olarak incelendiği araştırmalarda (Çağlayan, 2021; Karataş, 2023) meslek profesyonelleri olarak okul idarecileri ve öğretmenlerin görüşlerine yer veren araştırmaların olduğu görülmektedir. Eğitimin önemli paydaşlarından biri olan ve sahada bireyleri çevresi içinde ele alarak çeşitli mesleki çalışmalar yürüten meslek elemanlarının görüşlerine yer veren bir çalışma bulunmadığından, bu araştırma bu boşluğu doldurması bağlamında önemlidir. Romanların eğitim yaşantılarını etkileyen etmenleri sosyal hizmet çalışanlarının penceresinden anlamayı amaçlayan bu araştırmanın alt amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

Sosyal hizmet merkezlerinde çalışan meslek elemanlarının:

- Roman kültürünü tanımlama biçimleri,

- Romanların eğitime olan bakışlarını değerlendirmeleri,
- Roman öğrencilerin eğitim yaşantısını etkileyen etmenler,
- ASHB'nin hizmet modellerine ilişkin değerlendirmeleri,
- Eğitim sorununu çözmeye ilişkin çözüm önerileri nelerdir?

YÖNTEM

Bu araştırmada sosyal hizmet merkezinde çalışan meslek elemanlarının penceresinden Romanların eğitim yaşantılarına ilişkin görüşlerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Meslek elemanlarının görüşlerinin ve deneyimlerinin anlaşılması için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yapan araştırmacılar, katılımcıların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını ve deneyimlerine nasıl bir anlam yüklediklerini anlamaya çalışır. Aslında insanların oluşturdukları anlamları kavramakla ilgilenilir. Burada kilit olan nokta, konunun araştırmacının penceresinden değil görüşme yapılan katılımcının penceresinden anlaşılmasıdır (Merriam, 2018).

Araştırmanın Özneleri

Araştırmanın amacı bağlamında amaçlı örnekleme yöntemi ile katılımcılara ulaşılmıştır. Amaçlı örneklemede araştırmacı keşfetmek, anlamak ve içgörü kazanmak istediği bir örneklem grubu seçer (Merriam, 2018). Araştırmanın amacı doğrultusunda zengin ve derinlemesine bilgi vereceği düşünülen katılımcıların (Patton, 2018) seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu sebeple Kırklareli ilinde farklı nüfus grupları (çocuk, kadın, yaşlı vb.) ile mesleki çalışmalar yapan sosyal hizmet merkezindeki meslek elemanları araştırmanın öznelerini oluşturmuştur.

Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü ile ilgili kesin bir kural olmamakla birlikte (Patton, 2018) bir fenomeni deneyimleyen 3-4 kişi ve 10-15 kişi arasında değişen heterojen bir grupla araştırma yürütülür (Creswell, 2013). Bu araştırmada 11 meslek elemanı ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların dördü psikolog, üçü sosyal hizmet uzmanı, üçü sosyolog ve biri psikolojik danışmandır. Anonimliği ve gizliliği sağlamak için katılımcıların her biri bir renk ile adlandırılmış ve meslek elemanlarının kimliğini ortaya çıkaracak bilgilere tabloda yer verilmemiştir. Katılımcıları

tanıtıcı demografik ve mesleki deneyime ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıları Tanıtıcı Bilgiler

	Yaş	Cinsiyet	ASHB’de çalışma süresi	Kurumda çalışma süresi	Romanlar ile çalışma süresi
Mor	35	Kadın	9 yıl	8 ay	2,5 yıl
Kırmızı	35	Kadın	7 yıl	7 yıl	7 yıl
Turuncu	26	Kadın	13 ay	13 ay	13 ay
Sarı	33	Erkek	4 ay	4 ay	4 ay
Siyah	25	Erkek	1,5 yıl	1,5 yıl	1,5 yıl
Yeşil	45	Erkek	8 yıl	8 yıl	9 yıl
Mavi	32	Kadın	7 yıl	7 yıl	7 yıl
Beyaz	35	Kadın	6,5 yıl	3 ay	6,5 yıl
Pembe	28	Erkek	5 yıl	3 yıl	3 yıl
Gri	34	Erkek	10 yıl	6 yıl	6 yıl
Kahverengi	30	Kadın	7 yıl	4 yıl	7 yıl

Veri Oluşturma Süreci

Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında yürütülen “Roman Öğrencilerin Eğitim Yaşantılarının Ekosistem Perspektifi Bağlamında Değerlendirilmesi: Bir Model Önerisi” başlıklı doktora tezinin bulgularının bir kısmı kullanılarak hazırlanmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için 01.08.2023 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan etik uygunluk izni alınmıştır. İzin alınmasının ardından ASHB’ye 18.08.2023 tarihinde başvuru yapılmış, E-84459573-605.01-8832432 sayılı resmi yazı ile 03.10.2023 tarihinde araştırmanın yapılmasına ilişkin Bakanlık Olur izni çıkmıştır.

Görüşmelere başlamadan önce çalışmanın amacı ve kapsamı hakkında tüm meslek elemanlarına sözlü bilgilendirme yapılmıştır. Görüşmeye katılmayı kabul eden meslek elemanlarının iletişim bilgileri alınmış olup meslek elemanları ve araştırmacının uygun gün ve saatlerinde görüşmeler planlanmıştır. Görüşmelerden önce çalışmanın amacı ve kapsamı hakkında yeniden bilgilendirme yapılarak Bilgilendirilmiş Onam Formu ile katılımcılardan yazılı onay alınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bakanlık

tarafından onaylanan izinde ses ve görüntü kaydı alınmaması gerektiği belirtildiği için görüşmelerde ses ve görüntü kaydı alınmamıştır. Araştırmacı görüşme esnasında not olarak görüşmelerini tamamlamıştır. Görüşmelerde genellikle kısaltmalar kullanılarak not alınmıştır. Görüşme bitiminin hemen ardından alınan notlar tekrar tekrar gözden geçirilmiş ve eksik kalan yerler aynı gün içerisinde tamamlanmıştır. Ayrıca analiz sürecinde, eksik kaldığı düşünülen ve bilgi teyidinde ihtiyaç olan hususlar konusunda meslek elemanları ile yeniden iletişime geçilmiştir. Görüşmeyi kabul eden meslek elemanlarının iş birliğine açık olması ve sahadaki deneyimlerini aktarma konusundaki istekleri araştırmacının saha sürecini kolaylaştırıcı nitelikte olmuştur. Görüşmelere 11.10.2023 tarihinde başlanmış, son görüşme ise 05.12.2023 tarihinde yapılmıştır. Görüşmeler 40 dakika ila 60 dakika arasında sürmüştür.

Görüşmeler tamamlanıp makale yazıldıktan sonra ASHB'nin bilimsel araştırmalar ile ilgili taahhütnamesine istinaden makalenin yayınlanabilmesi için 10.06.2024 tarihinde ilgili Genel Müdürlüğe izin başvurusu yapılmıştır. 09.08.2024 tarihli E-84459573-605.01-12398192 sayılı resmi yazı ile makalenin yayınlanabilmesine ilişkin Bakanlık Olur izni çıkmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşmelerde araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda meslek elemanlarını tanıtıcı bilgiler ve araştırmanın amacıyla bağlantılı açık uçlu sorular yer almaktadır. Görüşmelere başlamadan önce pilot görüşme yapılmış ve anlaşılmayan sorular üzerinde revizyon yapılmıştır. Görüşmelerde alınan notlar bilgisayarda alındığı için veriler tekrar tekrar okunarak kodlamalar yapılmıştır. MAXQDA 2024 programı ile veriler analiz edilmiş ve beş ana temaya ulaşılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde katılımcılar ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkan beş ana tema (bkz. Tablo 2) doğrudan alıntılar ile birlikte verilecektir.

Tablo 2. Araştırmanın Tema ve Kategorileri

Temalar	Kategoriler
Roman kültürü	Yaşam tarzı Çalışma yaşamı Kapalı kültür Mahallelere göre heterojen yaşam
Romanlar için eğitim	Eğitime olan bakış açısı Eğitime verilen önem Eğitim düzeyinin düşük olması
Eğitime devamlılığı etkileyen sorunlar	Aile yaşantısı Toplum tarafından dışlanma Akran zorbalığı Ekonomik sebepler Çocuk yaştaki evlilikler “Roman okulu”na gitmek Rol model olmaması
Hizmet modellerinin değerlendirilmesi	Danışmanlık tedbiri kararları Eğitim tedbiri kararları Risk altındaki çocukların tespiti SED hizmeti
Eğitimsizlik sarmalına ilişkin çözüm önerileri	Ebeveyn sistemi ile yapılacak çalışmalar Okul sistemi ile yapılacak çalışmalar Yaptırımların uygulanması

1. Roman Kültürü

Sahada Romanlar ile doğrudan çalışma fırsatı bulan meslek elemanlarının Kırklareli’ndeki Roman kültürünü nasıl tanımladıklarını anlamak amacıyla sorular yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar dört alt kategoride toplanmıştır.

1.1. Yaşam Tarzı

Katılımcılar, Romanların genellikle günübirlik yaşadığını ve uzun vadeli plan yapmadığını ifade etmiştir. Bu yaşam tarzı, eğitime ve istihdama katılım konusunda belirli zorlukları beraberinde getirmektedir. Romanlar, erken saatlerde kalkmayı tercih etmemekte ve gece geç saatlere kadar aktif olmaktadır. Bu durum, sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının

Roman ailelerle etkili bir şekilde iletişim kurmasını zorlaştırmakta ve ailelerin eğitim sürecine aktif katılımını engelleyebilmektedir. Eğitim politikalarının Romanların bu yaşam tarzını dikkate alarak esneklik göstermesi önemli bir adım olabilir (Aktay, 2005).

Romanlar günlük yaşıyorlar. Ertesi gün dertleri yok, rahat yaşam tarzları var. Bizim toplumsal değerlerimizle çok farklılar, evlilik, çocuk gibi konularda. Ertesi gün başımın çaresine bakarım derdindeler. Genel olarak birikimleri, yatırımları gibi bir şeyleri yok. Rahat yaşıyorlar, erken saatte kalkmak istemiyorlar (Kahverengi, 30).

Kırklareli'nde Romanlar güne geç vakitte başlıyorlar. İnceleme için gittiğimiz zamanlarda genelde 11'den sonra gidiyoruz. Çünkü erken bir saatte uyanmıyorlar. Aile içinde yaşama kültürü yok diyebilirim. Sokakta yaşıyorlar yani sınırlar belli değil (Turuncu, 26).

1.2. Çalışma Yaşamı

Katılımcıların ifadelerine göre Kırklareli'nde yaşayan Romanların gününbirlik yaşam tarzlarının çalışma yaşamına da yansıdığı düşünülmektedir. Katılımcılar Romanların genellikle düzenli gelir getiren işlerde değil günlük yevmiyeli işlerde çalıştıklarını ifade etmiştir. Bu durum, Romanların ekonomik istikrarını olumsuz yönde etkilemekte ve sosyal yardımlara bağımlılığı artırmaktadır.

Düzenli çalışma hayatında olan çok az insan var, yaşam tarzları yok. Burda Romanlarla ilgili çok fazla çalışma yapıldı, projeler falan çok yürütüldü. Özellikle Romanların düzenli çalışmasıyla ilgili de çok çalışma yapıldı, ama istemiyorlar. Düzenli çalışma hayatı istemiyorlar (Kahverengi, 30).

Kırklareli'ndeki Romanlar çöp toplayıcılığı yapıyorlar. Genellikle çalışmıyorlar. Sosyal yardımlarla geçiniyorlar. Çalışanlar da onların içinden çıkıyor, onlarla yaşamıyorlar (Mor, 35).

Katılımcılar Romanların katı atık toplayıcılığı yaptıklarını, günlük gelir getiren işlerde çalıştıklarını ve kadınların da çoğunlukla temizlik işlerine gittiği ifade etmiştir. Romanların düzenli işlere yönlendirilmesi için mesleki eğitim ve istihdam destek programlarının artırılması düzenli çalışma yaşamı için önemli bir gerekliliktir.

Günlük yaşıyorlar. Öyle olunca maaşlı bir iş de cazip gelmiyor. Daha çok yevmiyeli, günlük işlerde çalışıyorlar. Yevmiyeli işler de daha çok temizlik işleri, taşımacılık işleri gibi oluyor (Beyaz, 35).

Günlük çalıştıkları için sıklıkla atık toplamaya devam ediyorlar. Erkekler hamallık yaparlar, atık toplayıcılığını ise hem kadın hem erkekler yapıyorlar benim gördüğüm kadarıyla. Kadınların neredeyse hepsi merdiven temizliğine gidiyor. Evlere temizliğe giden ise çok fazla yok (Turuncu, 26).

1.3. Kapalı Kültür

Romanların genellikle belirli bir bölgede ve mahallede birlikte yaşamaları kapalı bir kültürün oluşmasına zemin sağlamaktadır. Bu şekilde Romanlar birlikte yaşama kültürüne sahip ve kendi kültürlerini belirli bir bölgede sürdüren bir topluluk görünümü sergilemektedir. Kırklareli'nde de benzer bir durumun söz konusu olduğu ifade edilmiştir. Katılımcıların da ifade ettiği gibi Romanların kendi kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olması ve diğer kültürlerle bir arada ol(a)mamaları sosyal uyumu zorlaştırmaktadır. Kapalı kültür yapısı ise Romanların eğitim ve sosyal hizmetlerden yeterince yararlanamamasına yol açabilmektedir.

Kendi kültürleri dışındakileri kabul etmiyorlar. Romanların da uyum sağlamak gibi bir dertleri yok. Kendilerine ait kültürleri var (Mor, 35).

Çok nadir bizlere yakın yerlerde oturanlar vardır ama genellikle kendi içlerinde olmayı tercih ediyorlar. Başka bir yere geçtiğinde uyum sağlayamıyorlar (Kahverengi, 30).

1.4. Mahallelere Göre Heterojen Yaşam

Görüşmelerde Kırklareli ilinde Roman topluluklarının yaşadığı dört mahalle (Yayla, Akalar, Doğu, Kocahıdır) olduğu belirtilmiştir. Ancak Turuncu (26) ve Gri'nin (34) de bahsettiği üzere Kırklareli'nde Roman denilince akla ilk gelen mahalle Romanların çoğunlukta yaşadığı Yayla mahallesidir.

Yani siz şimdi Roman deyince aklımıza hemen Yayla Mahallesi geliyor. Bizim için aslında tırnak içinde en sıkıntılı olan grup Yayla Mahallesi (Gri, 34).

Kırklareli’ndeki Roman mahalleri arasında kesinlikle çok fark var. Roman mahallesi diyince aklımıza gelen ilk mahalle Yayla (Turuncu, 26).

Sosyal hizmet merkezinde çalışan meslek elemanları dezavantajlı ve sosyal hizmet gereksinimi olan bireyler ile çalıştığı için Roman denilince ilk olarak Yayla mahallesinin düşünülmesi beklenen bir bulgudur. Yayla mahallesi diğer üç mahalleye kıyasla sorunların daha derin deneyimlendiği bir mahalle olduğundan meslek elemanlarının sosyal incelemeye sıklıkla gittiği bir mahalle olarak karşımıza çıkmaktadır.

Meslek elemanlarının tamamı Romanlar ile ilgili soruları yanıtlarken mahallelere göre sosyal yaşantının, çalışma yaşamının, konut tiplerinin ve eğitime katılımın farklı olduğunu dile getirmiştir. Görüşmelerden yola çıkarak Kırklareli’ndeki dört mahalle arasında belirgin farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Yayla Mahallesi, en dezavantajlı bölge olarak öne çıkmaktadır ve burada yaşayan Romanların sosyo-ekonomik düzeyi diğer mahallelere göre daha düşüktür. Bu heterojen yapı, sosyal hizmet kapsamında sunulan hizmetlerin mahalle bazında özelleştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanları, mahallelerin özel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak planlama yapmalı ve bu ihtiyaçlara uygun hizmetler sunmalıdır.

Yayla Romanların en ağırlıklı olduğu, sosyo-ekonomik en alt tabakanın olduğu bir kesim. Akalar onlardan biraz daha iyi. Kocahıdır da biraz daha iyi. Doğudakiler de en iyi durumda olanlar, hiçbirine benzemiyor onlar. Belli bir sistem var, herkes kendi muhitinde kalıyor. Bu da muhtemelen kökeninden, hangi gruba dahil olduğundan kaynaklanıyor. Sınırlar keskin aslında (Yeşil, 45).

Mesela Yayla’da evler birbirine yakın iç içe ama diğer mahallelerde biraz apartman tarzı. Yaşantı değişiyor (Mor, 35).

Yayla’da kendi kültürlerini orada çok iyi koruyorlar. Diğer mahallelerde daha çok düzenli çalışan Romanlar var, diğer mahallelerde çocuklar okula daha çok gidiyor. Ebeveyn çocuk için daha fazla çabalıyor (Turuncu, 26).

2. Romanlar için Eğitim

Romanların eğitim yaşantıları odağında yapılan bu araştırma, eğitim ve sosyal hizmetlerin iş birliğinin önemini ortaya koymaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının Roman ailelerle daha etkili iletişim kurabilmesi ve bu ailelerin çocuklarının eğitim süreçlerine aktif katılımını teşvik edebilmesi için eğitim kurumlarıyla iş birliği yapması gerekmektedir. Eğitim, Romanların yaşadığı sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle eğitim politikalarının, Romanların özel ihtiyaçlarına yönelik olarak esnek ve kapsayıcı olması büyük önem taşımaktadır. Bu tema altında Romanlar için eğitimin ne ifade ettiği katılımcıların ifadeleri ile alıntılanmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda üç alt kategori oluşturulmuştur.

2.1. Eğitime Verilen Önem

Katılımcıların ifadelerine göre, Romanların genellikle eğitime önem vermedikleri ve eğitimi hayatlarında öncelikli bir alan olarak görmedikleri görünümü ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Roman ailelerin eğitimi bir kurtuluş aracı olarak görmemelerinden kaynaklandığını düşündürmektedir. Eğitim düzeylerinin düşük olması eğitimin öneminin anlaşılmasına sebebiyet vermektedir (Arayıcı, 2008). Bir diğer hususta ise aileler, eğitimi maddi bir kaynak olarak algılamaktadır ve çocuklarını okula gönderme konusunda istekli davranmamaktadır (Kırmızı, 35; Sarı, 33).

Eğitime önem veren bir kültür değil. Eğer okul çocuklar için zorunlu olmasa gitmeyecek. Romanlar hem eğitimden yakınıyorlar, yokluk içindeydik annem babam göndermedi okutmadı diyorlar ama kendileri de çocuklarını göndermiyor. Böyle yetiştikleri için aslında göndermeliler. Ama çocukları okula göndermiyorlar (Sarı, 33).

Aileler eğitimi bir kurtuluş olarak görmüyorlar çünkü yardıma bağımlı hale gelmişler. Bu Yayla'da da var Kocahıdır'da var ama okula devamsızlık en fazla Yayla mahallesinde. Ne kadar proje olursa olsun kişiler eğitimi maddi kaynak olarak görüyorlar. Romanların eğitimle olan ilişkileri yok denecek kadar az (Kırmızı, 35).

Romanların eğitimle olan ilişkisinin zayıf olması, onların lise eğitimine devam etmelerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Pembe (28) Kırklareli’nde Roman öğrencilerin yalnızca çok az bir kısmının liseyi bitirebildiğini ifade etmiştir.

Hocam elimizde kesin veriler yok ama tahmini olarak bir şey söyleyebilirim. 100 öğrenciden mesela 5 öğrenci liseyi bitiriyor, bizim gözlemlediğimiz kadarıyla. Bu da eğitime ne kadar önem verdiklerini gösteriyor. Danışmanlık verdiğimiz çocuklarda da var mesela eğitim önemli değil, eğitim bizim için zaman kaybı bizim çalışmamız gerekiyor diyorlar (Pembe, 28).

Araştırmanın bu bulgusu yakın zamanda yapılan kapsamlı bir araştırmanın bulguları ile de uyuşmaktadır. Koç ve diğerleri (2024) tarafından gerçekleştirilen “Türkiye Roman nüfus araştırması” adlı araştırmaya göre Türkiye genelinde kız çocukları için lise okullaşma oranı %78 iken Roman kız çocuklarında %15’e düşmektedir. Erkek çocuklarda ise bu oran Türkiye genelinde %77, Roman erkek çocuklarda %8’dir.

2.2. Eğitime Olan Bakış Açısı

Katılımcılar Romanların eğitime zorunluluktan devam ettiklerini ve eğitimin onlara ne gibi kazançlar sağladığının farkında olmadıklarını ifade etmiştir. Eğitimin Romanlar için bir zorunluluk olarak algılanması ise onların eğitime olan ilgisizliğini artırmaktadır (Gri, 34).

Zoraki bir şey ifade ediyor. Sanki böyle şey gibi geliyor, devlet bir şey dayatmış onlara onlar da onu yapmak zorunda. Hani zul geliyor. Neden gittiklerinin farkında değiller sanki. Zorunluluktan yapıyorlar öyle gözlemliyorum. Belki yanılıyordum bilmiyorum ama yani kültürel olarak eğitim görme, eğitimin hayatın bir parçası olma fikri bence yok yani (Gri, 34).

Eğitim problemi çok fazla. Bilinç yok kesinlikle. Okula gitmenin önemi, neden okulda değiliz, neden okula gitmemiz gerekiyor, geleceğimize yön verme kavramı yok. Aslında gelecek kavramı olmadığı için ileriye dönük bir planları yok. O bilinç oluşmadığı için de bunu oluşturmak için en az üç kuşak geriye gitmek lazım. Ekonomik durumu iyi olan aileler de çocuklarını göndermiyorlar (Kahverengi, 30).

Katılımcılar, Romanların eğitimi okuma yazma öğrenme ile eş değer gördüklerini belirtmiştir. Roman topluluklarının tamamının eğitime ilişkin görüşlerinin bu şekilde olduğu genellenemez. Ancak katılımcıların mesleki deneyimlerinde karşılaştıkları Roman topluluklarının çoğunluğunun bakış açısının bu yönde olduğu reel bir olgu olarak belirtilmiştir (Siyah, 25). Bu bakış açısı ise Romanların eğitim sürecinde ilerleme kaydetmelerini engelleyebilir. Eğitime olan bu dar perspektif, Romanların sosyal ve ekonomik gelişimini de olumsuz yönde etkileyecektir.

Bilinçli olan bir kesim var, yok değil. Biz okumadık, biz bunun şeyini çok iyi çekiyoruz diyen var ama olmayan taraf çok daha fazla. Sadece okuma yazma yeterlidir diyen kesim çok daha fazla. Onlar için eğitim okuma yazma, başka bir fonksiyonu yok bence. Gerisi gerekli değil bence (Siyah, 25).

2.3. Eğitim Düzeyinin Düşük Olması

Romanların eğitime verdikleri önemin düşük olması ve eğitimi sadece okuma yazma öğrenme becerisi olarak görmeleri, genel eğitim seviyelerinin düşük olmasına zemin hazırlamaktadır. Roman ailelerin büyük çoğunluğunun eğitim düzeyinin düşük olduğu ve okuma yazma bilmeyen bireylerin oranının yüksek olduğu görülmektedir (Pembe, 28; Mor, 35; Kahverengi, 30). Türkiye geneline göre Roman kadın ve erkeklerde eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Roman kadınların %52'si eğitimsiz ve ilkokul terk olup Roman erkeklerde bu oran %36'dır. Lise ve üzerinde eğitim düzeyine sahip Roman kadınların oranı %4, Roman erkeklerin ise %5'tir (Koç ve diğerleri, 2024).

Anne baba okumadığı için eğitimle ilgili çok alakaları yok. Aileler ile ilgili kendi yaptığım çalışma üzerinden örnek vereyim. 11-12 aile ile görüştim ortaokul mezunu yok. İlkokul da şu şekilde ilkokul terk, 2. sınıftan sonra bırakmış, 5'i bitiren çok yok (Pembe, 28).

Nesilden nesile aktarılan eğitimsizlik kısır döngüsünü kırmak için en az üç kuşak geriye gitmek gerektiği vurgulanmaktadır (Kahverengi, 30; Mor 35). Bu bulgu, eğitimsizliğin Roman topluluklarında derinlemesine yerleşmiş bir sorun olduğunu göstermektedir. Eğitim politikalarının, Romanların eğitim

düzeyini artırmak için uzun vadeli stratejiler geliştirmesi ve bu stratejileri Romanların kültürel ve sosyal yapısına uygun hale getirmesi gerekmektedir.

Eğitim kısmına gelince Romanlarda okuma yazma oranı düşük, çocuklar için de öyle. Bir laf vardır; “Senin okumuş olduğunun kabul edilmesi için üç neslin okuyor olması lazım.” Romanlarda bu söz konusu değil (Mor, 35).

Ailelerin de çoğu özellikle kadınlar okuma yazma bilmiyorlar erkekler de okuryazar oluyor. Okuma yazma bilmeyen oranı çok yüksek. Bizi gidip işlem yapmak istediğimizde mesela çoğunlukla parmak bastırıyoruz. Onlarda okul konusunda kadın erkek ayrımı yok. Kızım gitmesin oğlum gitmesin değil genel olarak bilinç yok. Ancak eğitim konusu bir anda çözülecek bir sorun değil. En az üç kuşak ilerletmek gerekiyor (Kahverengi, 30).

3. Eğitime Devamlılığı Etkileyen Sorunlar

Bu başlık altında meslek elemanlarının sahadaki deneyimlerine dayanarak Romanların eğitime devamlılığını hangi sosyal sorunların etkilediği anlaşılmaya çalışılmış ve yanıtlar yedi alt kategoride toplanmıştır.

3.1. Aile Yaşantısı

Aile, çocukların eğitim hayatını en çok etkileyen faktörlerden biridir. Katılımcıların ifadelerine göre, ebeveynlerin ilgisizliği, ailelerde suç öyküsünün bulunması ve çocukların bakım rolünü üstlenmeleri, Roman çocukların eğitime devamlılığını olumsuz yönde etkilemektedir (Kırmızı, 35; Sarı, 33; Kahverengi, 30; Turuncu, 26; Mavi, 32). Bu bulgular, ebeveynlerin çocukların eğitimine yeterli ilgiyi göstermemelerinin, çocukların eğitim sürecine katılımını zorlaştırdığını göstermektedir. Özellikle ailede suç öyküsünün bulunması, çocukların duygusal ve sosyal gelişimini olumsuz etkilemekte ve suça sürüklenme riskini artırmaktadır (Beyaz, 35; Yeşil, 45). Bu bağlamda, aile temelli müdahalelerin ve ebeveynlerin eğitim süreçlerine daha aktif katılımını teşvik edecek çalışmaların yapılması önemlidir.

Ebeveynlerin İlgisizliği

Katılımcıların çoğunluğu ebeveynlerin rol ve sorumluluklarını yerine getirmediğini, çocukların okul takiplerini yapmadığını ve çocuğu okula göndermek konusunda gerekli özeni göstermediklerini belirtmiştir.

Ebeveynler daha çok çocuktan kaynaklı olduğunu deseler de bu noktada ebeveynlerin kendi rol ve sorumluluklarını yerine getirmediğini düşünüyorum. Ben onların göndermediğini düşünüyorum (Kırmızı, 35).

Aile çocuğu okula göndermeyi takip etmiyor. Tabiri caize “saldım çayıra mevlam kayıra”. Romanların eğitime devamının sağlanmasında en temelde aile yatıyor. Roman kültüründe ise bu işe yaramıyor. Aile tamam diyip geçiyor (Sarı, 33).

Burda çok fazla bir şeyler, projeler yapıldı ama kısa vadeli şeyler, 1-2 yıl yürütülen şeyler ondan mucize bekleyemeyiz. Okulda toplantı oluyor 30 tane öğrenci var, 5 tane veli gidiyor mesela (Kahverengi, 30).

Çocukların Bakım Rolünü Üstlenmesi

Çocukların okula devamlılığını etkileyen sebeplerden biri de çocukların kardeşlerine bakım vermesidir. Aile üyelerinden birinin çalışması halinde evdeki küçük çocuğa bakacak kimse olmadığında çocuğun bakım rolünü evdeki büyük çocuk sağlamaktadır. Bu da çocuğun okulda devamsızlık yapmasına ve okul terkine neden olabilmektedir.

Özellikle kız çocuklarında özellikle de ortaokulda, aile tek ebeveynliyse anne temizliğe gittiğinde çocuk da kardeşine bakmak için okula gitmiyor, kız çocukları bakım rolünü üstleniyor (Turuncu, 26).

Evde çocuklara fazla sorumluluk yükleniyor. 6 yaşındaki bir çocuğun kardeşine bakması istiyor (Mavi, 32).

Ailelerde Suç Öyküsünün Olması

Katılımcıların özellikle vurguladığı hususlardan biri de ailelerde suç ve cezaevi öyküsünün olmasıdır. Çocukların suç ile çevrili bir aile veya mahalle ortamında yetişmesi (Beyaz, 35) onların duygusal ve sosyal gelişimini olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda çocukların okulda gösterdiği davranışlara olumsuz etki yapmakta ve çocuğun suça sürüklenme riski artmaktadır.

...birçok aileye destek sağlıyoruz eşlerinin çoğu cezaevinde. Eşlerin cezaevinde olma sebepleri hırsızlık, madde satışı, adam öldürme vs. gibi. Böyle suçlarla çevrili bir ortamda yaşıyor çocuk. Okullarda mesela merkez okullarda, çocuğun babası cezaevindeyse bu söylenmez, ama o kültürde çok yaygın. Çünkü birçok ailede bu durum var normalleşmiş (Beyaz, 35).

Bir de babanın hapse girmesiyle ailedeki roller de değiştiği için çocuklar pek okula gitmek istemiyor. Özellikle hapse girenlerde bu çok gördüğümüz bir şey. Aile parçalandığı için olabilir. Otorite boşluğu olabiliyor (Yeşil, 45).

Romanların yaşadıkları mahallelerin suçla özdeşleştirildiği ve mahallelerin suç üreten mahalleler gibi damgalandığı bilinir (Akkan ve diğerleri, 2011). Ancak bu çalışmada katılımcıların bahsettiği ailelerde suç öyküsünün bulunması hususu bu şekilde anlaşılmaya sebebiyet vermemeli, bu unsur çocuklar için bir risk olarak değerlendirilmelidir.

3.2. Toplum Tarafından Dışlanma

Romanların toplum tarafından dışlanması, çocukların okul ortamlarında da dışlanmasına neden olmaktadır. Bu durum, çocukların okula devam etme isteğini olumsuz yönde etkilemektedir (Mor, 35; Yeşil, 45). Toplumdaki veya okuldaki ötekileştirme ve ayrımcılık, Roman çocukların eğitim sürecine katılımını zorlaştırmakta, motivasyonlarını azaltmakta, okuldan soğumalarına ve okulu bırakmalarına sebep olmaktadır (Akkan ve diğerleri, 2011).

Romanlar toplumda ötekileştirilmeye maruz kalıyorlar. İnsanlar izole ediyorlar. Bence toplumda bir arada yaşama diye diye bir şey yok (Kırklareli ili için söyledi). Aslında ortada ince bir çizgi var ama o çizgi ince değil kalın çizgiler var. Birlikte yaşıyor gibi gözüküyoruz ama ortada çok keskin bir çizgi var (Mor, 35).

Daha önceden bir müracaatçımız vardı, onun oğlu da farklı bir okula gitmiş Roman. Kadın onu dışladıklarını söylemişti, bir de işin o tarafı var tabi (Yeşil, 45).

3.3. Akran Zorbalığı

Akran zorbalığı, Roman çocukların okula devam etmemesinde önemli bir faktördür. Çocukların eğitim öğretim süreçlerinde karşılaştıkları bu durum onların eğitim deneyimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Çuhadar,

2020). Katılımcılar, saha ziyaretlerinde ailelerin akran zorbalığı nedeniyle çocuklarının okula gitmek istemediğini dile getirdiklerini belirtmişlerdir (Pembe, 28; Kahverengi, 30). Akran zorbalığı, çocukların okul ortamında kendilerini güvende hissetmemelerine ve okula olan ilgilerini kaybetmelerine yol açabilmektedir. Okullarda akran zorbalığını önlemeye yönelik programların ve destek mekanizmalarının oluşturulması, Roman çocukların eğitim sürecine katılımının artmasını sağlayacaktır.

Okula devamlılıkta bizim aldığımız cevaplar akran zorbalığı, zaten orada bildiğimiz iki sıkıntı var. Buldukları muhitin riskli olması, madde kullanan sayısının fazla olması, çocuklar okulda giderken yolda çocuklar çevriliyormuş. Bunlar ailelerin bize beyan ettiği şeyler. Akran zorbalığı çok varmış, aileler de bunu söyledi (Pembe, 28).

Çocuklar kendi aralarında birbirlerini akran zorbalığına maruz bırakıyorlar. Okula gitmeme sebeplerinden birisi de budur. Akran zorbalığı gördüğü için okula gitmeyen çocuklar oluyor (Kahverengi, 30).

3.4. Ekonomik Sebepler

Ekonomik güçlükler, çocukların eğitim hakkına erişimini engellemekte ve onları erken yaşta iş gücüne katılmaya zorlamaktadır. Katılımcıların neredeyse tamamı, çocukların ekonomik sebeplerle çalışmak zorunda kaldığını ve bu nedenle okula devam edemediklerini ifade etmişlerdir (Sarı, 33; Siyah, 25; Mavi, 32; Kahverengi, 30). Eğitim politikalarının, Roman çocukların ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak destek programları geliştirmesi ve ailelerin ekonomik durumunu iyileştirmeye yönelik girişimlerde bulunması önemlidir. Ekonomik sebepler ve eğitimin alternatif maliyetleri Roman çocukların eğitimlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir (Çuhadar, 2020).

Göndermeme sebeplerinden biri eğitimin kendilerine göre masraflı olması çocuk onlar için eve para getiren bir birey. Bu bir kültür (Sarı, 33).

Okula devamda kesinlikle bence ekonomik düzey etkili. Çocuk mesela çöp toplamaya gidiyor gece, yardımcı olmak istiyor. Bu sefer de çocuk gece uyumuyor sabah uyanamıyor. Bir döngüde aslında. Düzenli işi olan ailelerde en azından okula gönderme bilinci var (Siyah, 25).

Meslek elemanlarının sıklıkla vurguladığı hususlardan biri de çocukların dilendirilmesidir. Özellikle okul çağındaki çocukların dilendirilmesi hem ekonomik istismara girmekte hem de çocuk eğitim hakkına erişememektedir.

...hatta dilendirerek çocuğun eve ekonomik olarak katkı sağlamaları bekleniyor. Maalesef hayata erken atılıyorlar (Mavi, 32).

Son zamanlarda Romanlarda en yaygın gördüğüm şey, yetişkinler çocuklar ile birlikte dilenmeye çıkıyorlar. Biz sokakta dilenen var mı diye mobil ekibe çıkıyoruz. Yanında çocuk olunca insanların daha fazla para verdiğini öğrendim, bu yüzden de çocuklar ile birlikte dilenmeye çıktıklarımı fark ettim. Kendi çocuğu da olmasa da mahalleden bir çocuğu alıp götürüyorlar dilendiriyorlar. Zaten çocuk okula da gitmiyor ya böyle yapıyorlar (Kahverengi, 30).

Diğer katılımcılardan farklı olarak meslek elemanlarından Gri ise ekonomik koşulların çocukların okula devamlılığında birincil sebeplerden biri olmadığını ifade etmiştir.

Ekonomik sebepler, bence çok da etkili değil yani. Yani illa ki etkilediği yerler vardır ama bahsettiğimiz Romanlarla ilgili bu eğitimdeki aksaklıklarla ilgili temel sebeplerden biri değil (Gri, 34).

3.5. Çocuk Yaştaki Evlilikler

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalardan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ulusal mevzuatta (ÇKK, Türk Medeni Kanunu gibi) 18 yaşına kadar her birey çocuk olarak tanımlanmaktadır. Dünyada 650 milyon kadının ve kız çocuğunun, 115 milyon erkek ve oğlan çocuğunun 18 yaşından önce yani çocuk yaşta evlendirildiği tahmin edilmektedir (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu [UNFA], 2021). Çalışmanın odağı doğrultusunda bakıldığında da Türkiye'de Romanlar arasında halen 18 yaşından küçük evliliklerin yapılması nedeniyle çocuk yaştaki evliliklerin oranları da azımsanmayacak düzeydedir (Koç ve diğerleri, 2024). Aslında çocuk yaştaki evlilikler konusu çocuk istismarının ve insan hakları ihlalinin farklı bir biçimidir. Çocuk yaştaki evlilikler içerisinde fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel istismarı barındırmaktadır (UNFA, 2021). Etraflıca ele alınması gereken bir sorun alanı olmakla birlikte bu çalışmada katılımcılar tarafından çocuk yaştaki evliliklerin okul

çağındaki çocukların okula gitmelerini engellediği özellikle vurgulanmıştır (Mor, 35; Mavi, 32). Çocuk yaştaki evlilikler, çocukların eğitim süreçlerini kesintiye uğratmakta ve onların gelecekteki sosyal ve ekonomik fırsatlarını sınırlamaktadır. Bu durum yalnızca eğitim hayatını değil çocukların fiziksel, cinsel ve psikolojik gelişimlerini de olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Eğitim politikalarının, çocuk yaştaki evlilikleri önlemeye yönelik bilinçlendirme kampanyaları ve hukuki düzenlemeler yapması oldukça önemlidir.

Çocuklar genelde küçük yaşta anne-baba oluyor. 15-16 yaşlarında evlilik hala yaygın. Çarpık ilişki de fazla. Bu onlar için normal. Romanlar küçük yaşta evliliğe girdikleri için eğitimi hiçbir sıraya koymuyorlar (Mor, 35).

Hayata erken atılmanın 1-0 önde başlamak olduğunu düşünüyorlar. Bu yüzden de okula gitmekten ziyade erken yaşta evlenmek, çalışmak, çocuk doğurmak veya baba figürü olmak onlar için hayata erken başlamak demek. Eğitimin yerine başka şeyler koyuyorlar. 15 yaşında evlilik dışında birliktelikten doğum yapan çok fazla var (Mavi, 32).

14-15 yaşında çocuğu olan çok fazla. 15 yaşında çocuğu olup bizim danışmanlık verdiğimiz vakalar var. Kızlarda da evlenmek okumaktan daha öncelikli. 14-16 yaş arasına geldi mi ben evlenicem diyorlar, okuyacağım demiyorlar (Siyah, 25).

3.6. “Roman Okulu”na Gitmek

Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği 11. maddesine istinaden yerleşim yeri adres bilgileri esas alınarak okul kaydı yapıldığı için Roman çocuklar mahalledeki akranlarıyla aynı okullara gitmektedir. İkamet sistemine bağlı olarak Roman çocukların, genellikle aynı mahallede yaşayan Roman ailelerin çocuklarıyla aynı okullara gitmeleri, onların farklı kültürlerle tanışma fırsatını sınırlamaktadır (Mavi, 32; Pembe, 28; Gri, 34). Kırklareli ilinde de ikamet sistemine dayalı yerleştirmeye bağlı olarak ilköğretim ve ortaokul düzeyinde tamamı Roman öğrencilerden oluşan okullar bulunmaktadır. Bu durum, Roman çocukların eğitim sürecine olan ilgisini azaltmakta ve okuldaki başarısını olumsuz etkilemektedir. Eğitim politikalarının, Roman çocukların farklı kültürel ortamlarda eğitim almasını sağlayacak düzenlemeler yapması ve çocukların diğer topluluklarla

kaynaşmasını teşvik etmesi gerekmektedir. Romanların mahalle hayatında olduğu gibi okul hayatında da farklı kültürler ile tanışmaması onların daha da kapalı olmalarına sebep olabilmektedir.

...eğitime ulaşamama gibi bir durumları olmuyor. Sadece Roman öğrencilerin hepsinin bir arada olması belki etkili olabilir. Farklı çocuklar ile bir arada olsalar eğitim devamlılığında farklı etkiler görülebilir (Mavi, 32).

Aileler de şunu söylüyor, biz daha önce ilgili kişilere dedik bizi dağıtın diye ama ısrarla bizi bir yere topladılar. Çocuklar okula gidince eğitimden ziyade uyuşturucuyu öğreniyor, sigara kullanmayı öğreniyor, suça karışmayı öğreniyor. Roman ailelerin çocuklarının bence dağıtılması gerekiyor. Şu an bildiğimiz iki tane okul var, onların da tamamı Roman. Diğer ailelere de oraya çocuklarını göndermek istemiyor (Pembe, 28).

Ben bütün Roman öğrencilerinin bir arada bulunmasının çok doğru olduğunu düşünmüyorum. Mesela farklı okullara ya da istedikleri okullara gidebilirler. Evet ikamet zorunluluğu falan filan var ama bir çalışmayla istediği okullara gidebilirler. Çünkü aileler mesela okuldan da şikâyet ediyor. Herkes birbirini bir şekilde etkiliyor (Gri, 34).

3.7. Rol Model Olmaması

Roman çocukların eğitim hayatlarını olumsuz etkileyen bir diğer faktör, olumlu rol modellerin eksikliğidir. Katılımcılar, çocukların mahallede, okulda ve sosyal çevrelerinde olumlu rol modellerin bulunmaması nedeniyle eğitim sürecine ilgilerinin azaldığını belirtmişlerdir (Kırmızı, 35; Sarı, 33; Kahverengi, 30). Rol model eksikliği, çocukların geleceğe yönelik umutlarını ve motivasyonlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Mesela bir baba madde kullandıysa çocuğun kullanma eğilimi daha fazla oluyor. Baba cezaevine girdiyse çocuğun da cezaevine girmesi çok olası. Bir baba çocuğuna şiddet uyguluyorsa çocuk okulda akran zorbalığı gerçekleştiriyor. Gücü güçsüz bireye uygulayarak gösteriyor (Kırmızı, 35).

En zorlandığımız kısım aile. Evde çocuğun çalışma ortamı yok, rol model alabileceği kimse yok. Rol model de gerekiyor. Roman kültüründe bu maalesef yok (Sarı, 33).

Roman çocukların yaşadığı mahallelerde veya yakın çevrelerinde eğitimini tamamlayan kimsenin olmaması, okuyarak meslek sahibi olmuş ve yaşam standartlarında belirli bir düzeyde olan kişilerin çok nadir görülmesi çocukların eğitim hakkından faydalanma durumlarını etkilemekte olup çocukların eğitimle olan ilişkileri zayıflamaktadır (Akkan ve diğerleri, 2011; Çuhadar, 2020). Roman çocukların çevrelerinde olumlu rol modellerden daha çok olumsuz rol modellerin olması çocukların hayata ve eğitime bakışlarını etkilemektedir.

4. Hizmet Modellerinin Değerlendirilmesi

Roman çocukların okula devamlılığı ve risk altındaki çocukların tespiti bağlamında meslek elemanlarına ASHB'nin ne tür mesleki çalışmalar yürüttükleri sorusu yöneltilmiştir. Meslek elemanlarının yanıtları analiz edildiğinde dört alt kategori bulunmuştur.

4.1. Danışmanlık Tedbiri Kararları

5395 sayılı ÇKK kapsamında koruyucu ve destekleyici tedbir kararları (eğitim, danışmanlık, sağlık, bakım ve barınma tedbirleri) alınabilmektedir. Katılımcılar, Romanlarla yaptıkları saha çalışmalarında danışmanlık ve eğitim tedbiri kararlarına ilişkin deneyimlerini paylaşmış ve bu süreçte karşılaştıkları zorlukları ifade etmiştir. Danışmanlık tedbir kararlarının yürütülmesinde genellikle ASHB'nin daha etkin olduğu, Millî Eğitim Müdürlüklerinde ise bu konuda sorunlar yaşandığı ifade edilmiştir (Pembe, 28; Gri, 34). Bu bulgular, danışmanlık tedbir kararlarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için kurumlar arası iş birliğinin artırılması gerektiğini göstermektedir.

Sosyal hizmet bu işi daha etkin yürüttüğü için hakimler genelde danışmanlık tedbirini sosyal hizmete veriyor. Biz bu hususta tedbir kararı olan çocuğun ailesi ile her hafta görüşüyoruz. En kötü iki haftada bir görüşüyoruz, olmadı evine incelemeye gidiyoruz (Pembe, 28).

Yani biz onu iteleyerek yaptırıyoruz hocam. Çoğu zaman yaptırıyoruz çoğu zaman olmuyor. Başka illerde de öyle midir bilmiyorum. Benzer sıkıntılar var ama Millî Eğitim Müdürlükleri, danışmanlık tedbirini zaten kanun yürürlüğe girdiğinden bu yana, bizim burasının özelinde söylüyorum, hiçbir şekilde sahiplenmediklerini biliyorum. Böyle bir sorumlulukların

da olmadığını söylüyorlar, kanunda geçiyor olmasına rağmen. Kanunda zaten Millî Eğitim Müdürlüğü'ne verilmiş. Millî Eğitim'de sanki ekstradan büyümüş gibi bir algı var (Gri, 34).

Katılımcılar, Roman çocukların sosyal hizmetlerle korkutulduğunu ve bu nedenle çocukların sosyal hizmet merkezlerine gitmek istemediğini belirtmiştir. Bu durum, danışmanlık tedbir kararlarının MEB tarafından yürütülmesinin çocukların yararına olabileceğini göstermektedir (Mavi, 32).

Danışmanlık tedbirinde çocuk okula gidiyorsa Millî Eğitim uygulaması deniliyor. Çocuğun iki haftada bir sosyal hizmete gelmesi çocuk açısından hoş bir şey değil. Çünkü çocuklardaki sosyal hizmet algıları da farklı. O çocuklar sosyal hizmetle korkutuluyor, yaramazlık yaparsan seni yurda alırlar deniliyor ve pek de gelip gitmek istemiyorlar. Buraya geldiğinde çocuk konuşmuyor, ağzından en ufak bir şey çıktığında sıkıntı olacağını biliyor çocuk tembihleniyor. Bu yüzden bazen MEB uygulaması diyoruz, biz kendimiz uygulayalım dediğimizde kendimiz uyguluyoruz. Ama MEB uygulaması diyince çoğunlukla yüzde 90'ı diyim uygulanmıyor. MEB'e yazıyoruz danışmanlık ne halde diye cevap gelmiyor, ki mahkemeye de bildirilmiyor (Mavi, 32).

4.2. Eğitim Tedbiri Kararları

Katılımcıların tamamı, eğitim tedbiri kararlarının etkin bir şekilde uygulanmadığını ve sahada bu tedbir kararlarının okullara iletilmediğine denk geldiklerini ifade etmiştir. Bu durum, eğitim tedbirlerinin okul düzeyinde yeterince takip edilmemesi ve uygulanmamasıyla sonuçlanabilmektedir. Aksaklığın nerede olduğu bilinmemekle beraber eğitim tedbir kararlarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, MEB'in ve okulların bu tedbirlerin önemini kavraması ve uygulama süreçlerine daha fazla özen göstermesi gerektiği düşünülmektedir.

4.3. Risk Altındaki Çocukların Tespiti

ASHB, risk altındaki çocukların tespiti konusunda okullarda ve sokakta mesleki çalışmalar yapmaktadır. Sahada Çocuklar Güvende Projesi ile izleme çalışmalarının yürütüldüğü ve okullar ile iletişimin iyi olduğu belirtilmiştir (Kırmızı, 35; Sarı, 33). Katılımcılar Çocuklar Güvende Projesi kapsamında

genellikle Roman öğrencilerin buldukları okulların seçildiğini ifade etmiştir. Ancak, sokakta yürütülen çalışmalarda kimlik bilgilerinin doğrulanması ve yetki sorunları nedeniyle bu çalışmaların bazı durumlarda yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Bu bağlamda risk altındaki çocukların tespitinde ve izlenmesinde daha etkin yöntemlerin geliştirilmesi, kurumlar arası yetki ve sorumlulukların netleştirilmesi meslek elemanlarının sahadaki çalışmalarını kolaylaştırabilir.

Mobil sosyal hizmet ekibimizle biz okulları geziyoruz. Risk teşkil eden okulları Müdürlüğümüzce seçip okul idarecileri ve öğretmenleri ile iletişime geçiyoruz. Bize bilgi veriyorlar, isim bilgisi alıyoruz. Biz de gidip kontrolü yapıyoruz. Haneye mutlaka gidiliyor ve hanede inceleme yapılıyor. Çoğunlukla biz kendimiz gidip soruyoruz. Bakanlığın bizden de istediği yılda en az 6 okulun taranması. Biz Kırklareli'nde Roman nüfusunun yoğun olduğu okulları seçiyoruz ama diğer okullar da var ve tüm kademeler taranıyor (Kırmızı, 35).

Kırklareli küçük bir şehir. Merkezde işlek caddeler belirlidir. Haftada 1 gün ekip bu caddeleri geziyor. Risk altındaki çocuklar incelemeye tabi tutuluyor. Kimlik bilgileri inceleniyor. Ancak genelde kimliği yanında getirmiyorlar. Kimliği yanında yoksa da bir işlem yapılamıyor. Görevlendirme var aslında ama yetki yok. Yetki verilse daha işlevsel olur. Ekipler olsun biz de o bilgilere ulaşabilmeliyiz. Ben de müdahale edebileyim (Sarı, 33).

4.4. SED Hizmeti

Katılımcılar, Romanların SED hizmetinden yüksek oranda yararlandığını ancak bu hizmetin çoğunlukla maaş gibi algılandığını ve ailelerin bu yardımı sürekli bir gelir kaynağı olarak gördüğünü ifade etmiştir (Yeşil, 45; Mavi, 32). Bu durum, SED hizmetinin amacının tam olarak anlaşılmadığını ve ailelerin kendilerini dönüştürme isteğinin düşük olduğunu göstermektedir. SED hizmetinin etkinliğini artırmak için, ailelerin bilinçlendirilmesi ve SED hizmetinin amacının daha iyi anlatılması gerekmektedir.

...alınan parayı kendi parası gibi algılıyorlar. Bunu maaş zannediyorlar. Diyoruz ki bu geçici bir yardım, sonlandırılabilir ama ısrarla arıyorlar ben maaşımı çekcem diye arıyorlar. Mesela yardımlar ayın 1'i 5'i arası yatıyor, 6'sında yatmazsa hemen bizi arıyorlar neden yatmadı diye, bizim telefonlar

kilitleniyor. Verilen yardımı maaş olarak algılıyorlar, bunu ısrarla desek de algı değişmiyor (Yeşil, 45).

Ama bazı aileler SED’i bir maaş olarak görüyor, o kısmı problemlidir. Aile kendini değiştirmeye dönüştürmeye istekli olmuyor. Bazıları da tehdit ediyor mesela, yardımı keserseniz çocuğu dilendiririm çocuğu okula göndermem, çocuk benle işe gider diye tehdit ediyor (Mavi, 32).

SED hizmetinin çocukların okula devamlılığına olan katkısı konusunda katılımcılar arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı katılımcılar SED hizmetinin okula devamlılığı olumlu yönde etkilediğini belirtirken, bazıları da bu etkinin sınırlı olduğunu ifade etmiştir (Mavi, 32; Gri, 34; Kahverengi, 30).

Romanlara verdiğimiz tamamen okula devam için. Bence SED çocuğun okula devamına katkı sağlıyor. Tabii ki biz her okula giden ve çocuğu olana vermiyoruz. Bu ekonomik desteği sadece çocuk okula gitsin diye vermiyoruz. Çocuk korunmaya muhtaç durumundadır mesela biz takip etmek için de SED veriyoruz (Mavi, 32).

Hocam ben SED hizmetini çok değerli buluyorum. Birçok açıdan değerli buluyorum. Bence bir sürü faydası oluyor. Eğitimle ilgili de yani onunla ilgili gözlemim şu, aslında çok böyle belirleyici mi? Biraz şüphem var. Yani çok belirleyici değil gibi. Ama böyle yarı yarıya gibi. Yani çünkü mesela bizim okul devamlılığıyla ilgili SED’te desteklediğimiz ailelerin bir kısmı evet dikkat ediyorlar. Mesela devamsızlık azalıyor. Ama ne yapıp edip de bir arpa boyu gidemediklerimiz de var (Gri, 34).

SED hizmeti okula devam ettirmeyi olumlu anlamda etkiliyor, okula devam ettirmeye çalışıyorlar. Yardımın miktarının azalmaması için veya sonlandırılmaması için gönderiyorlar. Para teşvik edici oluyor (Kahverengi, 30).

ASHB tarafından 2014 yılında SED Hizmetinin çocuk ve aileye olan katkısının değerlendirildiği bir araştırmada, SED hizmeti alan çocukların okul başarılarında ve okula devam etme durumlarında olumlu değişimler olduğu vurgulanmıştır. Meslek elemanlarının yarısından fazlası (%61) SED hizmetinin amacına ulaştığını belirtirken %39’u amacına ulaşmadığını ifade

etmiştir (Taşpınar ve diğerleri, 2014). Bu çalışmada da SED hizmetinin okula devamlılıktaki etkisi üzerine farklı görüşler sunulmuştur.

5. Eğitimsizlik Sarmalına İlişkin Çözüm Önerileri

Katılımcılara nesilden nesile aktarılan eğitimsizlik kısır döngüsünü kırmak için ne gibi çalışmalar yapılması gerektiği ve çalıştıkları kurum bağlamında hangi çalışmaların yapılabileceği sorulmuştur. Verilen yanıtlar analiz edildiğinde üç alt kategori oluşturulmuştur.

5.1. Ebeveynlere Eğitim Bilincinin Kazandırılması

Eğitimsizlik sarmalını kırmak için ebeveynlere eğitim bilincinin kazandırılması gerektiği katılımcılar tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Ebeveynlerin eğitimin önemini kavramaları ve çocuklarının eğitim sürecine aktif olarak katılmaları, çocukların eğitim hayatına devam etmeleri için kritik öneme sahiptir (Kırmızı, 35; Turuncu, 26; Beyaz, 35; Gri, 34). Katılımcılar, ailelere yönelik eğitimlerin toplu gruplar yerine bireysel görüşmelerle yapılmasının daha etkili olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, eğitim dilinin ve yöntemlerinin ailelere daha uygun hale getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Farklı hizmet modelleri üretsek bile aileye yeterli eğitimi veremezsek yine işlevselliği olmayacak. Bu kişiler bana destek sağlanırsa göndeririz diye düşünüyorlar. Bu bir araç olmamalı, eğitim amaç olmalı. Eğitimin önemiyle ilgili diğer bir nokta Aile Eğitim Programları (AEP) eğitimleri veriliyor, ama işlevsel mi onu bilmiyorum (Kırmızı, 35).

Ailelere eğitim vermek hep söylenen bir şey. Ama şunu da görüyorsun toplu bir gruba eğitim vermek yerine tek tek de görüşseniz Romanlarda bazen işe yaramıyor. Eğitim dili değiştirilebilir bence. Aile okula devam konusunda oldukça önemli (Turuncu, 26).

Eğitim aslında şöyle bence bir sonuç, bir neden değil. Ailelerin eğitime ya da eğitimin işte onun aktif rol alabilmelerini sağlamak için birçok şeyi yapmak gerekiyor. Onun belki algısı değişecek. Belki ön yargısı değişecek. Belki o eğitimi almasının en azından temel eğitim almasının çok iyi olduğunu anlayacak vs (Gri, 34).

5.2. Okul Sistemi ile Yapılacak Çalışmalar

Eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmek ve okula devamlılığı sağlamak öncelikli olarak MEB'in sorumluluğundadır. Ancak Romanlar gibi farklı sosyal sorunlar ile karşı karşıya kalan ve çeşitli alanlarda fırsat eşitsizliği yaşayan gruplar söz konusu olduğunda diğer kurumlar ile iş birliği yapmak çok kritiktir. Eğitim hayatını etkileyen sorunlar temasında da görüldüğü gibi Romanların eğitim yaşantılarını etkileyen sosyal sorunlar çok boyutludur. Katılımcılar, MEB'in eğitim konusunda daha fazla inisiyatif alması gerektiğini ve diğer kurumların da daha aktif olması gerektiğini vurgulamıştır (Mor, 35; Pembe, 28; Gri, 34).

Bence bizim hizmet modellerimiz yeterli. Eğitim konusu Millî Eğitimin sorumluluğunda. Daha çok onların bu konuda çalışmalar yapması gerekiyor. Bizim sonradan devreye girmemiz lazım (Mor, 35).

...diğer kurumların da biraz inisiyatif alması gerekiyor, özellikle MEB'in inisiyatif alması gerekir. Diğer kurumlar da daha aktif olsa daha verimli sonuç alabilir (Pembe, 28).

Aslında biz bakanlık olarak bu işe bulaşmamalıydık, eğitim ile ilgili işe bulaşmamalıydık. Yani devamsız öğrencilerle ilgili bizim bakanlığın bu kadar aktif rol alması bence uygun değil. Millî eğitimin normalde devamsız öğrencilerin takibini yapması gerekiyor. Bunlarla ilgili eğitime devam etme konusundaki sorunları, çözülebilecek yolları vs. varsa bir çalışma yapması gerekiyor. Eğer ki bir sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç duyulursa bizim bu konuda gerçekten bir şey yapmamız gerektiğini düşünüyorlarsa bizim devreye gitmemiz gerekiyordu. Birinci öncelik Millî Eğitimde olsaydı biz iş birliği yapacak kurum olsaydık (Gri, 34).

Katılımcılar okul sistemini değerlendirirken okullar ile bilgi alışverişinin genellikle sorunsuz olduğunu ancak okullardan sosyal hizmet merkezine vaka bildiriminin az olduğunu vurgulamıştır. Bu durumun okul personelinin, sosyal hizmetin sunduğu hizmet modelleri ve hangi durumlarda bildirim yapma yükümlülüklerinin olduğuna ilişkin bilgi eksikliğinden kaynaklı olabileceği ifade edilmiştir (Beyaz, 35; Gri, 34).

MEB'te çalışan okul müdürleri ve müdür yardımcıları ile görüştüğümde iş birliğine açıklar. Ama tabi çocukların okula kazanılması için ne

gibi çalışmalar yapıyorlar o konu hakkında bilgim yok, açıkçası onları yargılayacak pozisyonda da değilim ama biz gittiğimizde iş birliğine açıklar (Kırmızı, 35).

Okuldan bize çok fazla vaka gelmiyor. Ben bu konuda düşünceliyim aslında gelmesi lazım. Daha çok bize mahkemeden geliyor, çocuk o suçu işliyor bize mahkemeden geliyor. Bize gelse aslında önleyici tedbirler kapsamında bir şeyler yapılabilir. Okuldan çok az geliyor, neredeyse hiç görmedim. Bu da bence okulun sorumluluğunda bir şey ama bize genelde hastaneden, mahkemeden geliyor (Beyaz, 35).

Belki bu konuda bizim de eksikliğimiz var. Daha önceki yıllarda da öyle bir çalışma yaptık hocam. Millî Eğitim Müdürlüğü ile yani genelde rehber öğretmenlerin 5395 kapsamında özellikle eğitim tedbirleri bizim kurum tarafından anlatıldı. 2015 veya 2017'de yani o zamanlarda yapıldı böyle bir şey. Özellikle 5395 ve tedbir kararları anlatıldı. Belki bu konuda bizim de bir oturup Millî Eğitimle ilgili nasıl bir çalışma yapabiliriz düşünmek lazım (Gri, 34).

Yukarıda katılımcıların okul sistemi bağlamında belirttiği sorunların çözümü hususunda Türkiye'de henüz uygulama alanı olmayan okul sosyal hizmeti alanının uygulamasına ilişkin adımların atılmasının önemli olacağı düşünülmektedir. Görüşmelerde okul sosyal hizmetinin gerekliliği, uygulama alanıyla ilgili bilgi sahibi olan meslek elemanları tarafından da dile getirilmiştir.

Bunu okul sosyal hizmetinin gerekliliğiyle bağdaştırabilirim. Bir sorunun tek boyutu değil daha geniş bakılmalı. Daha derine bakmak lazım. Bir de çocuğun yaşadığı ortamı görmeden sadece okul ortamıyla çocuğun eğitim hayatını bağdaştırmak mantıklı değil bence. Çünkü evini ve sosyal ortamını görmeden sadece okulla değerlendirmek de kolay bir şey değil bence orada bir eksiklik var (Siyah, 25).

Fırsat eşitsizliği yaşayan gruplarla saha çalışması yapan Derin Yoksulluk Ağı'nın (2023) saha gözlem notlarında da çocukların ve ailelerin kaynak kurumlara yönlendirilmesine ihtiyaç duyulduğu ve bunun için her okulda sosyal hizmet uzmanının istihdam edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Sosyal hizmet uzmanları çocuklara ve ebeveynlerine, mevcut sosyo-ekonomik güçlüklerin hafifletilmesi ve farklı sorunlarla başa çıkan çocukların

öğrenme kapasitelerinin ve sonuçlarının iyileştirilmesi için mevcut toplum hizmetlerinin nasıl kullanılacağı konusunda profesyonel yardım ve destek sağlayan bir meslek grubudur (Trbojević ve diğerleri, 2019). Okula giden çocuklar bu çalışmanın bulgularında da görüldüğü gibi okul ortamlarında akran zorbalığı, sosyal dışlanma gibi sorunlarla karşılaşabilir. Bu sorunların çözümünde okul personeli dışında sosyal hizmet uzmanlarının ve farklı ekip üyelerinin katılımıyla koruyucu-önleyici çalışmalar yapmak önemlidir.

5.3.Yaptırımların Uygulanması

Katılımcılar, okula devamlılığı sağlamak için cezai yaptırımların uygulanmasının etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Mevcut durumda, okula devam etmeyen çocukların ailelerine yönelik cezai yaptırımların etkin bir şekilde uygulanmadığı ve bu durumun aileleri yeterince caydırmadığı ifade edilmiştir (Yeşil, 45; Sarı, 33; Kırmızı, 35). Cezai yaptırımların daha sıkı ve kesin bir şekilde uygulanması, ailelerin çocuklarını okula göndermeleri konusunda daha duyarlı olmalarını sağlayabilir. Eğitime devam etmeyen çocukların ailelerine yönelik cezai yaptırımların artırılması ve bu yaptırımların etkin bir şekilde uygulanması, eğitim sürecine katılımın artırılmasında önemli bir rol oynayabilir.

Bir dönem velilere ceza kesiliyordu, o işe yaramıştı. Birkaç ay çocuklar okula devam etmişti, cezalar çekilince yeniden gitmemeye başladılar. Normalde aslında MEB yapabiliyor, valiliğe yazılıyor aile çocuğu okula göndermiyor suç işliyor eğitim hakkından mahrum ediyor diye, ama bunu yapmıyorlar. Ona istinaden ailelere ceza kesiliyor. Okula gitmeyince cezai yaptırımın olması gerekiyor, bununla ilgili bir kanun var uygulansın (Yeşil, 45).

...okula göndermemenin cezai yaptırımı ağırlaştırılmalı. Eğer takip çok iyi sağlanırsa ve cezai yaptırımlar artarsa okula devam problemi çözülür. Cezalar katılmalı ve kesinlik kazanmalı. Okula teşvik etmek için aile bilinçlenir ve cezai yaptırımlar artarsa okula devam artar (Sarı, 33).

...cezai işlem, yaptırım olursa gönderirler. Devletin resmi kanallarıyla yüz yüze gelmekten çekiniyorlar, öyle bir korkuları var. Ama bunun yaptırımının olması lazım, çocuğunu okula göndermeyen ceza bir yaptırımı var ama

aile bununla karşı karşıya kalmamış. Hiçbir cezai işlem ödememiş, bu da caydırıcı olmuyor (Kırmızı, 35).

SONUÇ

Bu araştırma, sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının perspektifinden Romanların eğitim yaşantılarını; Roman kültürü, Romanlar için eğitimin önemi, eğitime devamlılığı etkileyen sorunlar, Bakanlığın hizmet modellerinin değerlendirilmesi ve çözüm önerileri temaları olarak ele almıştır. Bulgular, Kırklareli ilinde yaşayan Romanların yaşamlarının mahallelere göre hatta aynı mahalle içinde bile farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu farklılaşma çalışma hayatı, barınma, eğitime katılım ve yaşam tarzında belirginleşmektedir.

Romanlar, homojen bir grup olarak değil, aksine heterojen bir topluluk olarak değerlendirilmelidir. Eğitime verilen önem ve eğitime devamlılık durumları da bu heterojen yapı içinde değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla bölgeler, iller ve mahalleler arasındaki değişkenlikler göz önüne alındığında mahalle bazlı çalışmaların yapılarak sorunların tespit edilmesi ve sorunlara yönelik mesleki çalışmaların yapılması sonucuna varılmıştır.

Çocukların eğitim hayatlarını etkileyen en önemli etkenlerden biri ailedir. Anne ve babanın eğitim seviyesinin çocukların eğitime devam etmeleri üzerinde önemli bir etkisi vardır (Uyan Semerci ve diğerleri, 2012). Bu nedenle, öncelikle ailelerin eğitim sürecine dahil edilmesi, onlara eğitim bilincinin kazandırılması gerekmektedir. AEP gibi eğitim modüllerinin ailelere küçük gruplar halinde sunulması farkındalık yaratmada etkili olabilir.

Romanların olumlu rol modellerden yoksun olması, onların eğitim ve hayat perspektiflerini olumsuz etkilemektedir. Çocukların sadece kendi kültürlerinden olan okullara gitmesi, sosyal, kültürel ve duygusal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, Roman veya Roman olmayan kültürlerin birbirini tanımamasına ve sosyal dışlanmaya yol açmaktadır. Çocukların farklı kültürlerden olan okullara gideceği düzenlemelerin yapılması kültürler arası uyumu artırmak için önemlidir.

Çocukların eğitim hayatlarını etkileyen önemli hususlardan birinin ekonomik sebepler olduğu ortaya çıkmıştır. Yoksulluk, çocukların çalışmak zorunda

kalması veya kardeşlerine bakmak zorunda kalması gibi nedenler çocukların eğitimden uzaklaşmalarına yol açmaktadır (European Union Agency for Fundamental Rights, 2023). Ayrıca ailelerde yaşanan ekonomik güçlüklerin azaltılması için istihdamda sürekliliğin sağlanmasına ilişkin programların geliştirilmesi ve ebeveynlerin düzenli çalışma hayatına girmeleri konusunda teşviklerin artırılması gerekmektedir.

ASHB'nin dezavantajlı bölgelerde risk altındaki çocukların tespiti ve okula devamlılığın sağlanması için yürüttüğü çeşitli mesleki çalışmalar vardır. Bu çalışmaların çocukların eğitim sürecine devam etmeleri için önemli bir destek sağladığı sonucuna varılmıştır. Ancak, danışmanlık ve eğitim tedbirleri kararlarının yürütülmesi ve uygulanmasında yaşanan aksaklıklar, bu hizmetlerin etkinliğini azaltmaktadır. Bu sebeple kurumların kendi iç dinamiklerini gözden geçirmesi ve kurumlar arası koordinasyonun etkin bir şekilde sağlanması önemlidir.

Romanların eğitim hayatına entegrasyonunda yapılacak çalışmalarda çok boyutlu düşünmek ve yalnızca okul sistemi ile sınırlı tutmamak gerekir. Fehérvári'nin (2023) vurguladığı gibi yalnızca pedagojik kültürün değiştirilmesi, öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi ve iyi uygulama örnekleri ile eşitlik ve sosyal adalet sağlamak mümkün değildir. Çeşitli uygulama örneklerini değerlendiren Kyuchukov ve New (2016) kültürel ve yapısal koşullar dönüştürülmediği sürece Romanların eğitimlerinde istenen sonuçların üretilmeyeceğini bilmek gerektiğini vurgulamıştır. Sonuç olarak, Romanların eğitim sürecine katılımını artırmak ve eğitimsizlik sarmalını kırmak için bütüncül ve koordineli bir yaklaşım gereklidir. Eğitimde eşitlik ve sosyal adaletin sağlanması için yapısal ve köklü değişikliklere ihtiyaç vardır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, yalnızca Kırklareli ilinde yaşayan Romanlar ile çalışan meslek elemanlarının görüşlerini kapsamaktadır. Bu durum sonuçların diğer bölgelere genellenmesini sınırlamaktadır. Ayrıca, katılımcıların deneyim ve gözlemleri, subjektif olabilir ve bu nedenle araştırmanın sonuçlarını etkileyebilir. Daha geniş bir örneklem ile daha fazla bölgeden veri toplanarak yapılacak çalışmalar, sonuçların genellenebilirliğini artıracaktır.

Gelecek Araştırmalar ve Uygulamalar

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, Roman çocukların eğitim sürecine katılımını artırmak için daha geniş kapsamlı ve farklı bölgelerden veriler toplanarak çalışılmalıdır. Romanların diğer yaşam alanlarındaki deneyimlerinin de incelenmesi ve kapsamlı çözümlerin geliştirilmesi önerilmektedir. Bu çalışma Romanların eğitim yaşantılarının sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmesine yönelik önemli bulgular sunmaktadır. Ancak eğitim politikalarının Roman çocukların kültürel, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak esnek ve kapsayıcı stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.

Uygulama açısından, ailelerin eğitim sürecine aktif katılımını sağlamak için bilinçlendirme kampanyaları ve AEP düzenlenmelidir. Okul sosyal hizmetinin kurumsallaşması ve yaygınlaştırılması, okullarda yaşanan sorunların (akran zorbalığı, dışlanma, devamsızlık gibi) azalması ve Roman çocukların eğitim sürecine katılımını artırmak için önemli bir adım olacaktır. Eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında iş birliği ve koordinasyonun artırılması, Roman çocukların eğitimde karşılaştığı sosyal sorunların çözümüne yönelik etkili stratejiler geliştirilmesini sağlayacaktır. Eğitimde devamlılığı sağlamak için cezai yaptırımların daha etkin bir şekilde uygulanması ve okul personelinin bu konuda bilinçlendirilmesi de önemlidir.

KAYNAKÇA

64. *Hükümet Programı*. (2015). Erişim tarihi: 17 Nisan 2024, https://cdnuploads.aa.com.tr/uploads/TempUserFiles/64.hukümet_programi.pdf
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB]. (2023). *Roman vatandaşlara yönelik strateji belgesi 2023-2030- I. aşama eylem planı 2023-2025*. Ankara.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB]. (2024). *2023 yılı faaliyet raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Akkan, B. E., Deniz, M. B. ve Ertan, M. (2011). *Sosyal dışlanmanın Roman halleri*. İstanbul: Sosyal Politika Forumu.
- Aktay, Y. (2005). Türkiye’de eğitim bir Maxwell cini olacak mı? *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2(6), 31-52.
- Arayıcı, A. (2008). *Avrupa’nın vatansızları Çingeneler*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Bakker, P. ve Rooker, M. (2001). *The political status of the Romani language in Europe*. Barcelona: CIEMEN.
- Barker, R. L. (1999). *The social work dictionary* (4. Bs.). Washington: NASW Press.
- Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu [UNFA]. (2021). *Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesi- temel bilgiler rehberi*. Erişim tarihi: 14 Eylül 2024, https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_temelbilgilerrehber.02.07.21.rev1_.pdf
- Candaş, A. ve Yılmaz, V. (2012). *Türkiye’de eşitsizlikler*. İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri- beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (3. Bs.), (M. Bütün ve S. B. Demir, Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlayan, E. (2021). Türkiye’de dezavantajlı grupların ve Roman vatandaşların eğitimi hakkında yapılan çalışmaların analizi/incelemesi. *Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 1-15. <https://orcid.org/0000-0003-3997-7313>.
- Çuhadar, E. (2020). *Türkiye’de eğitim hakkının pratik edilişinin Roman çocukların deneyimleri ile değerlendirilmesi: Edirne örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi/Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul.
- Derin Yoksulluk Ağı. (2023). *Saha gözlem çalışması Ekim 2023*. Erişim tarihi: 1 Aralık 2023, <https://derinyoksullukagi.org/saha-gozlem-calismasi-ekim-2023/>
- Dişli, S. Ö. (2016). “Çingene” mi, “Roman” mı? bir inşa süreci. *AÜDTCF, Antropoloji Dergisi*, 31, 97-117.
- European Commission. (2020). *EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation for 2020-2030*. Brussels.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2023). *Roma in 10 European countries: main results-Roma survey 2021*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- Fehérvári, A. (2023). The role of teachers' views and attitudes in the academic achievement of Roma students. *Journal for Multicultural Education*, 17(3), 253-264. <https://doi.org/10.1108/JME-08-2022-0104>
- Flecha, R. ve Soler, M. (2013). Turning difficulties into possibilities: engaging Roma families and students in school through dialogic learning. *Cambridge Journal of Education*, 43(4), 451-465. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2013.819068>
- İfe, J. (2017). *İnsan hakları ve sosyal hizmet: hak temelli bir uygulamaya doğru* (D. B. Çiftçi, Ed.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Karataş, E. (2023). 2015-2021 tarihleri arasında Avrupada Roman çocukların eğitimi üzerine yapılan çalışmaların analizi. *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 1-35. <https://doi.org/10.59250/raedergisi.1091186>
- Kenrick, D. (2006). *Çingeneler Ganj'dan Thames'e* (B. Tırnakçı, Ed.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Koç, İ., Saraç, M., Abbasoğlu-Özgören, A. ve Çağatay, P. (2024). *Türkiye Roman nüfus araştırması*. Ankara: TÜBİTAK ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Koray, M. (2020). *Sosyal politika* (6. Bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kyuchukov, H. ve New, W. (2016). Diversity vs. equality: why the education of Roma children does not work. *Intercultural Education*, 27(6), 629-634. <https://doi.org/10.1080/14675986.2016.1259093>
- Marsh, A. (2008). Türkiye çingenelerinin tarihi hakkında. E. Uzpeder, S. Danova/Rousinova, S. Özçelik ve S. Gökçen (Ed.), *Biz buradayız! - Türkiye'de Romanlar, ayrımcı uygulamalar ve hak mücadelesi* (ss. 5-18). İstanbul.
- Marushiakova, E. ve Popov, V. (2001). *Gypsies in the Ottoman Empire*. Bristol: Hertfordshire Press.
- Merriam, S. (2018). *Nitel araştırma- desen ve uygulama için bir rehber* (3. Bs.). Ankara: Nobel.
- Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (2014). *T.C. Resmî Gazete*, 29072, 26 Temmuz 2014.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (3. Bs.) (M. Bütün ve S. B. Demir, Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Piirainen, T. (2016). *Romanların Türkiye'deki sosyal durumu ve sosyal içermenin desteklenmesine yönelik kamu politikaları- Ön çalışma, ikinci rapor*. Ankara.
- Roman çalıştay raporu*. (2010). Erişim tarihi: 7 Nisan 2024, T24. <https://t24.com.tr/haber/roman-calistayi-raporu,71526>
- Roth, M. ve Toma, S. (2014). The plight of Romanian social protection: addressing the vulnerabilities and well-being in Romanian Roma families. *The International Journal of Human Rights*, 18(6), 714-734. <https://doi.org/10.1080/13642987.2014.944813>

- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. (2015). *T.C. Resmî Gazete*, 29284, 3 Mart 2015.
- Taşpınar, M., Karataş, K., Gelişli, Y., Terzi, Ş., Tezel Şahin, F., Çetin, Ş., Özünlü, M. B., Çelik, Ö. C. ve Ege, A. (2014). *Sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinin değerlendirilmesi projesi- araştırma sonuç raporu*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Trbojevik, S., Dimitrijoska, S. ve Ilievski, V. (2019). The need of professional social work in overcoming social problems and social exclusion of children in the process of education. *European Journal of Social Sciences*, 2(1), 49-57.
- Uğurlu, Ö. ve Duru, B. (2010). Kriz ve kentsel yerinden edilme sürecinde Çingenerler. *II. Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı: Kriz ve Kalkınma*, 1-11.
- Uyan Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Kılıç, Z., Oğ, B. ve Uran, Ş. (2012). *Eşitsiz bir toplumda çocukluk: çocuğun “iyi olma hali”ni anlamak İstanbul Örneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.